

PAPER DETAILS

TITLE: ULUSLARARASI ILISKILERDE SIYASAL AKTÖRLER, BÜROKRASI VE JEOPOLİTİK
BAGLAMINDA DIPLOMASI: TÜRKİYE CUMHURİYETİ ÖRNEĞİ

AUTHORS: Cihan DABAN

PAGES: 22-50

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/309703>

ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE SİYASAL AKTÖRLER, BÜROKRASI VE JEOPOLİTİK BAĞLAMINDA DİPLOMASİ: TÜRKİYE CUMHURİYETİ ÖRNEĞİ

Cihan DABAN*

Öz

Uluslararası ilişkilerin temel aktörü olarak kabul edilen devlet, hükümetlerarası örgütlerle ve uluslararası toplumlarla olan ilişkileri yakından inceler. Ayrıca siyasal aktörler başta olmak üzere, bürokrasilerde, jeopolitik konumlarda, psikolojik çalışmalarda, sosyal ve toplumsal alanlarda önemli bir etkiye de sahiptir. Uluslararası ilişkilerde mevcut olan siyasal aktörler, bağımsız karar alabilme ve hareket edebilme yetisine sahip olmakla birlikte, diğer aktörleri diplomasi yöntemi ile etkileyebilme kabiliyetine de sahiptir. Öte yandan, kişisel kurallara bağlı olmayan ve bir toplumda tabandan yukarı çıktıkça daralan, bir yapı içinde gruplaşma ilkelerine göre çalışan, sistemler ağı olan bürokrasilerin de diplomasi ile iç içe olduğu görülmektedir. Nitekim siyasi coğrafyanın bir alt dalı olarak kabul edilen jeopolitik konumun da diplomasi ile bağlantılı olduğu söylenebilir. Bu konum, devletlerin coğrafi şekillerinin, nüfus özelliklerinin ve doğal kaynaklarının, ne oranda önemli veya önemsiz olduğunu gösterir. Bu kapsamda makale; uluslararası ilişkilerde siyasal aktörler olmak üzere, bürokrasi ve jeopolitik konum bağlamında Türkiye'yi, uluslararası ilişkilerin araçlarından biri olan diplomasi yöntemi ile irdelemiştir.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası İlişkiler, Siyasal Aktörler, Bürokrasi, Jeopolitik Konum, Türkiye.

DIPLOMACY IN THE CONTEXT OF POLITICAL ACTORS, BUREAUCRACY AND GEOPOLITICS IN INTERNATIONAL RELATIONSHIPS: REPUBLIC OF TURKEY EXAMPLE

Abstract

The state, recognized as the main actor of international relations, closely examines the relations with intergovernmental organizations and international societies. It also has an important influence on political actors, bureaucrats, geopolitical positions, psychological studies, social areas. Current political actors in international relations have the ability to influence other actors through diplomacy, as well as being able to make independent decisions and move.

On the other hand, it seems that bureaucracies, which are networks of systems operating in accordance with grouping principles in a structure that is not affiliated to individual rules and narrowed as they rise up in a society, are also intertwined with diplomacy. As a matter of fact, it can be said that the geopolitical position which is accepted as a sub district of political geography is related to diplomacy. This position shows how important and unimportant the geographical forms of states, population characteristics and natural resources are. In this context, this paper examines Turkey in terms of political actors and bureaucracy and geopolitical position in international relations, diplomacy method which is one of the tools of international relations.

Keywords: International Relations, Political Actors, Bureaucracy, Geopolitical Position, Turkey

* Selçuk Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, ÖYP Araştırma Görevlisi. dabancihan@gmail.com

GİRİŞ

Uluslararası ilişkiler, disiplinler arası bir disiplin olması nedeniyle birçok alanda etkisi söz konusu olmaktadır. Siyaset bilimi başta olmak üzere, siyaset felsefesi, uluslararası hukuk, uluslararası politika, antropoloji, sosyoloji, siyasi tarih ve kültürel çalışmalar gibi birçok alanla iç içedir. Ancak dış politika alanıyla ilgili yakın bir bağa sahiptir. Çünkü adından da anlaşılacağı üzere uluslararası ilişkiler; devletlerin birbirleriyle siyasi, iktisadi, askeri ve sosyokültürel ilişkilerde etkileşim sağlamasını öngörmektedir. Bu anlamda dış politika burada, önem arz etmektedir.¹

Dış politika kavramı, bir siyaset biçimi olarak kabul edilmiştir. Bu nedenle devletlerin sınırları dışında uyguladıkları politikalar olarak da ifade edilmektedir. Dış politika, uluslararası ilişkilerin alt dallarından biri olarak gösterilmektedir. Devletlerarasında eğitim, coğrafi, siyasi ve askeri anlamda birçok ilişki olmakla birlikte, bu ilişkilerin gerçekleşmesi amacıyla diplomatik temaslara ihtiyaç duyulmaktadır. Bu diplomatik temaslar hem olumlu hem de olumsuz anlamda olabilmektedir. Olumsuz ilişkilerin söz konusu olduğu durumlarda ise diplomasi çok sık bir şekilde devreye girmektedir. Çünkü diplomasinin en nihai amacı, dış politika konularında ortaya çıkan sorunların barışçıl yöntemlerle ve müzakereler yoluyla çözülmesini sağlamaktır. Bu görevi ise diplomatlar gerçekleştirmektedir.²

Tarihi olayların bilinen ilk yazılı diplomasi belgesi, Hititlerin Kadeş Antlaşmasıdır. Diplomasi, toplumsal örgütlenmelerin görülmeye başladığı dönemle birlikte ortaya çıkmıştır. Başka bir ifadeyle, toplumlararası ilişkilerin karşılıklılık göstermesi ile diplomasi geleneği oluşmaya başlamıştır. Bu gelenek, 15. yüzyıla kadar tek yanlı ve süreklilik göstermeyen bir şekilde devam etmiştir. Bu duruma, ad hoc diplomasi anlayışı denilmekteydi. Ancak bu anlayış dışında birçok diplomasi türü söz konusudur. İkili diplomasi, çoklu diplomasi, açık diplomasi, gizli diplomasi, parlamenter diplomasi, kamu diplomasisi ve zirve diplomasisi gibi türlerin olduğu söylenebilir. Diplomasiyi uygulayan

¹ Gianfranco Poggi, *Modern Devletin Gelişimi: Sosyolojik Bir Yaklaşım*, (çev.) Şule Kut & Binnaz Toprak, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2001, s. 8-13.

² Anthony Giddens, *Ulus Devlet ve Şiddet*, (çev.) Cumhur Atay, İstanbul: Devin Yayınları, 2005, s.15-18.

kimselere ise diplomat denilmektedir. Diplomatlar, kendi ülkelerini başka bir ülkede askeri, iktisadi, siyasi ve ticari olmak üzere birçok alanda temsil etmektedir.³

Fakat bir savaşın çıkması durumunda devletler, düşman devletteki tüm diplomatlarını, bürokratlarını ve elçilerini geri çağırabilmektedirler. Bu nedenle uluslararası ilişkilerin temel araçlarından biri olan diplomasi, bu ilişkilerin daha çok bozulmaması amacıyla devreye girer. Böylelikle, devletlerarasındaki ilişkilerin kopma noktasına gelmeden düzelmeye başlaması da sağlanabilmektedir. Fakat aksi bir durumdan da bahsedilebilir. Nitekim aksi bir durum yaşanmış olsa da, bu sorunların barışçıl bir şekilde yürütülmesi için yine de diplomasi aracının devreye girmesi gerekmektedir. Bu nedenle diplomasi, uluslararası ilişkilerde vazgeçilmez araçlardan biridir.⁴

Türkiye'nin dış politika konuları oldukça çeşitlilik göstermektedir. Kıbrıs meselesi, 1915 olayları ve Türk-Ermeni uyuşmazlığı, uyuşmazlıkların çözümü ve arabuluculuk, Ege Denizi meselesi, düzensiz göç ve insan ticaretiyle mücadele, Türkiye'den dış ülkelere insani yardımlar gibi pek çok konu sayılabilir. Bu anlamda makale, uluslararası ilişkilerde Türkiye'nin siyasal aktörleri, bürokrasisi ve jeopolitik konumunu ele alarak diplomasinin önemi üzerinde durulmuştur. Öte yandan Türkiye'nin dış politikada izlediği yöntemlerin, diplomatik kanallarla nasıl yürüttüğü hususu da ele alınmıştır.⁵

ULUSLARARASI İLİŞKİLERİN TARİHSEL GELİŞİMİ

Tarih öncesi on iki bin yıllık süreçte insanoğlu birbirleriyle etkileşim içerisinde olmuştur. Bu etkileşim giderek yayılmıştır. Bu ilişkilerin neolitik çağda; öncelikli olarak bir köy toplumundan oluştuğu, ilk çağda; şehir devletlerinin ortaya çıkmasıyla geliştiği ve orta çağda ise; merkezi krallıkların çoğalmasıyla arttığı ve günümüze kadar devam ettiği görülmüştür.⁶ Görüldüğü üzere dünya önemli değişimlerden geçmiş ve zamanla

³ Ömer Kürkçüoğlu, “‘Dış Politika Nedir?’ Türkiye’deki Dünü ve Bugünü”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt 35, Sayı 1-4, (Ocak-Aralık) 1980, s. 308-311.

⁴ Gökhan Erdem, *Osmanlı İmparatorluğu’nda Sürekli Diplomasi’ye Geçiş Süreci*, Doktora Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi, 2008, s. 8-11.

⁵ Ahmet Nuri Yurdusev, “Osmanlı Mirası ve Türk Dış Politikası Üzerine”, Osman Bahadır Dinçer, Habibe Özdal, Hacı Necipoğlu (ed.), *Yeni Dönemde Türk Dış Politikası Uluslararası IV. Türk Dış Politikası Sempozyumu Tebliğleri*, Ankara: USAK Yayınları, 2010, s. 45-49.

⁶ Bülent İplikçioğlu, *Eski Çağ Tarihinin Ana Hatları*, İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayınları, 1990, s.45.

günümüz modern devletlerinin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Modern devletlerin birbirleriyle ilişkileri ise daha çok 17. yüzyıldan itibaren başlamıştır.⁷

Modern devlet sisteminin ortaya çıkmasında en önemli etken, merkezi krallıkların vatandaşlarına uygulamış oldukları baskılardır. Başka bir ifadeyle, dini ile siyasi olarak halkları kısıtlamaları, yönettikleri halkların sosyokültürel yaşantılarından uzaklaşmaları ve bunların yanında halkların da giderek kendilerini krallara veya kiliselere bağlı olduklarını görmezden gelmeleri, mutlakiyet kavramının değişmesindeki en önemli faktörler olarak sıralanabilir. Nitekim 15. yüzyıldan 17. yüzyıla kadar ki dönem, halk ile kiliseler arasında önemli bir kırılma noktası olmuştur.⁸

15. ve 17. yüzyıl boyunca tüm Avrupa'yı etkileyen en önemli faktör, Katolik Kilisesi'nin aşırı zenginleşip yozlaşmasıyla birlikte siyasetle ve dünyevi işlerle daha çok ilgilenmeye başlaması olmuştur.⁹ Ancak bu durum birçok din adamının tepkisini çekmiş ve reform hareketlerine yol açmıştır. Reform hareketleri ilk olarak Almanya'da sonrasında ise neredeyse tüm Avrupa'da etkili olmaya başlamıştır. Katolik Kilisesi'ne karşı yapılmış dinsel bir hareket olan Reform, Hristiyanlığın üç büyük mezhebinden olan Protestanlığın oluşmasını başka bir mezhep olan Kalvinizm'in de ortaya çıkmasını sağlamıştır.¹⁰

Reform hareketinin başlaması ile birlikte Avrupa, dini zıtlıklardan dolayı büyük çatışmalara ve savaflara sahne oldu. Nitekim bu çatışmalar, 1555 yılında Augsburg Barışı'nın imzalanması ile sona erdirilmeye çalışıldı. Augsburg Barışı, Avrupa tarihi açısından önemli bir dönüm noktasını oluştursa da, birtakım önemli eksiklikleri beraberinde getirmiştir.¹¹ Halkın dini özgürlüklerde kısıtlamalara tabi tutulması ve Katoliklerin de sadece Protestanları tanınması en önemli eksikliklerden sayılabilir. Bir diğer mezhep olan Kalvinizm ise Augsburg Barışı'nın dışında bırakılmış, bu da mezhepler arası çatışmaların çıkmasına neden olmuştur.¹²

⁷ Alain Touraine, *Modernliğin Eleştirisi*, çev. Hülya Tufan, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1994, s. 12.

⁸ Poggi, *a.g.e.*, s.9-12.

⁹ Giddens, *a.g.e.*, s.17-20.

¹⁰ Toktamış Ateş, *Siyasal Tarih* (3. Baskı), İstanbul: Der Yayınları, 1994, s.30-33.

¹¹ Gianfranco Poggi, *Devlet: Doğası, Gelişimi ve Geleceği*, (çev.) Aysun Babacan, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2007, s. 45-47.

¹² Mustafa Aydın, "Uluslararası İlişkilerde Yaklaşım, Teori ve Analiz", <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/476/5499.pdf> (Erişim Tarihi: 25.04.2016.)

Mezhepler arası çatışmaların giderek artması Otuz Yıl Savaşları'nın çıkmasına yol açmıştır. 1618 yılında başlayan bu savaşlar, her ne kadar din nitelikli olarak görünse de siyasi niteliklerinin daha ağır bastığı söylenebilir. Bu anlamda Otuz Yıl Savaşları'nın karmaşık yapısı içinde savaşa katılan büyüklü küçüklü tüm devletler milli menfaatleri doğrultusunda dini bir araç olarak kullanmaktan çekinmemişlerdir.¹³ Buna Fransa örnek gösterilebilir. Günümüz modern devlet anlayışının ilk uygulayıcılarından olan dönemin Fransa Başbakanı Kardinal Richelieu (Rişelyö), Katolik olmasına rağmen Otuz Yıl Savaşları'nda Katolik Kutsal Roma-Cermen İmparatorluğu'nun yanında yer almak yerine, Fransa'nın çıkarları doğrultusunda bu İmparatorluğa karşı her türlü ittifakı yapabilmıştır.¹⁴

1618 yılında savaşa katılan Avrupa devletleri, 1648'de otuz yıl süren çatışma ortamına Westphalia (Vestfalya) Antlaşması ile son verdiler. Uluslararası ilişkiler tarihinin bir başlangıcı olarak da kabul edilen Vestfalya Antlaşması, aynı zamanda ulus-devlet kavramlarının da ortaya çıkmasında büyük bir öneme sahiptir. Çünkü bu antlaşma ile birlikte Avrupa, Orta Çağ'dan modern dönemlere geçiş yapmıştır. Diğer bir ifadeyle, günümüz egemenlik, hudutlar, başka devletlerin bağımsızlıklarına saygı gösterme, içişlerine karışmama, elçilik ve diplomasi gibi bileşenlerin Vestfalya Antlaşması'nın birer getirisi olarak görülmesidir.¹⁵

Tarihi geçmişi 1648 Vestfalya Antlaşması'na dayanan uluslararası ilişkiler, aynı zamanda eski Orta Çağ Avrupa'sının din dayanaklı sisteminin terk edilmesiyle de yakından ilgilidir. Vestfalya Antlaşması ile beraber, devlet yöneticilerinin sınırları içinde tek egemen güç oldukları ve sınırları dışında hiçbir devlete bağlı olmadıkları belirtilmiş ve ulus-devlet kavramının oluşmasına olanak sağlanmıştır. Bu gelişmeler ışığında devletler askeri, güvenlik, bürokratik ve diplomatik gibi kurumsallaşmalara doğru yol

¹³ Erdem Özlük, *Uluslararası İlişkilerde Devlet: Tanım, Teori ve Devlet İstisnacılığı*, Konya: Çizgi Kitabevi, 2014, s.136.

¹⁴ Hannah Arendt, *Şiddet Üzerine Seçme Eserler 6*, (çev.) Bülent Peker, İstanbul: İletişim Yayınları, 2003, s. 22-25.

¹⁵ Benno Teschke, *The Myth of 1648: Class, Geopolitics and the Making of Modern International Relations*, London: Verso, 2003, s.3-5.

almıştır. Böylece uluslararası ilişkiler ağı genişletilmiş ve devletlerarası etkileşim olanakları doğmuştur.¹⁶

Ancak devletlerin bünyesinde bulunan dil, din, gelenek görenek ve ırk gibi birçok yönden benzerlik göstermeyen toplulukların birbirleriyle etkileşime geçmesi oldukça zor olmuştur. Nitekim diplomatik yollarla bu etkileşimin ortadan kaldırılmaya çalışılması önemli bir kırılma noktası olduğu söylenebilir.¹⁷ Çünkü devletlerin hiç kuşkusuz diplomatik yollarla birbirleriyle iletişime geçmeye ve böylece diplomatlar yetiştirmeye çalıştıkları görülmüştür. Bu durum diplomasi yoluyla kapsamlı bir hale gelmiştir. Böylece siyasal aktörler kapsamında, bürokrasi düzeyinde ve jeopolitik bağlamda birçok alanda diplomasinin etkili olduğu ve günümüze kadar devam ettiği görülmüştür.¹⁸

DİPLOMATİK TEMASLARIN SAĞLANMASINDA ÖNEM ARZ EDEN TEMEL KAVRAMLAR

Devletlerarası ilişkilerin (iyi veya kötü anlamda) sürdürülmesinde diplomatik yöntemlerin ön planda olduğu görülmektedir. Bu yöntemlerin içerisinde, aktif bir şekilde, siyasal aktörlerin ve bürokrasinin yer aldığı söylenebilir. Ancak bir ülkenin jeopolitik konumu da, bu aktifliğin bir parçası olarak görülmelidir. Tüm bu yöntemlerin ortak noktası olarak da diplomasinin varlığından bahsetmek mümkündür. Bu minvalde diplomasiyle bağlantılı olan bu kavramların ne anlama geldiği ve işlevlerinin ne olduğu hususunun ele alınması diplomatik ilişkiler kapsamında önem arz etmektedir.

Siyasal Aktörler

Siyasal karar alma sürecinde etkili olan pek çok aktör mevcuttur. Bu aktörlere siyasi partiler, seçmenler, bürokrasi, baskı grupları ve diplomasi gibi aktörler örnek verilebilir. Siyasi partiler; tek başına ya da başka partilerle iktidara gelmeye çalışan kuruluşlardır. Bu nedenle siyasi partilerin iktidara gelebilmeleri için seçmenlerin oylarına ihtiyaç duyar. Fakat partilerin iktidara gelmelerindeki en önemli etkenlerden biri yapacakları

¹⁶ Stephane Beaulac, "The Westphalian Model in Defining International Law: Challenging the Myth", *Australian Journal of Legal History*, Vol. 7, 2004, s.183-186.

¹⁷ Gifford Malone, *Political Advocacy and Cultural Communications: Organising the Nation's Public Diplomacy*, Lanheim: University of America, 1988, s.13-15.

¹⁸ Bilal Eryılmaz, *Bürokrasi ve Siyaset-Bürokratik Devletten Etkin Yönetime*, İstanbul: Alfa Yayınları, 2002, s.17.

propagandalardır. Başka bir etken ise sosyoekonomik yapının gelişmesine yönelik politikalara öncelik verilmesidir. Bu anlamda sosyoekonomik yönden gelişmiş devletler, az sorunla yönetimi elde edebilmektedirler.¹⁹

Seçmenlerin en temel ihtiyacı, sosyoekonomik boyutun iyileşmesidir. Bu temel amaç doğrultusunda seçmenler tarafından seçilen siyasi partiler, seçmenlerin bu ihtiyacını ön planda tutmaya çalışmalıdır. Aksi olursa siyasi partilerin başarı elde etmeleri mümkün görülmemektedir. Çünkü seçmen; siyasi partilerin ülkeyi yönetmelerinde önemli bir faktördür. Başka bir ifadeyle seçmen, seçimlerde oy verme hakkı olan kimselerdir.²⁰ Bu nedenle ülkeyi hem içerden hem de dışardan yönetmek isteyen siyasi parti liderlerinin, seçimlerden seçmenlerin oylarının çoğunluğunu almak zorundadırlar. Seçimlerde çoğunluğu sağlayan parti liderlerinden biri tek başına iktidara gelmiş olur. Ancak tek başına başarı elde edemeyen bir parti, başka partilerle birleşerek koalisyon kurma yollarına başvurur. Böylece hükümet kurulmuş olur.²¹

Siyasal karar alma sürecinde seçmenlerin tercihlerini etkileyen önemli faktörlerden biri de baskı veya çıkar gruplarıdır. Baskı grupları gevşek veya sıkı bir şekilde organize olmuş ve kendi taraflarından yana hareket eden, en önemlisi de seçimlere girmeden önce hükümet politikasını değiştirmeye ya da yapılacak politikaları engellemeye çalışan gruplardır. Bu bağlamda siyasal iktidarı ele geçirmeden önce hükümet kararlarını etkilemeye çalışırlar.²² Baskı gruplarının tek bir görüşten oluştuğu söylenemez. Baskı grupları incelendiğinde temel bir ayrımın varlığından söz edilebilir. Çünkü çeşitli mesleklerden kişiler, farklı ideolojilere sahip olan insanlar veya belirli çıkarları savunmak amacıyla geçici olarak bir araya gelmeye çalışan dernekler gibi menfaat gruplarından bahsetmek mümkündür. Böylece bu menfaat grupları, iktidarın aldığı bir kararı engellemeye veya değiştirmeye çalışırlar.²³

¹⁹ B. Guy Peters, “Politicians and Bureaucrats in the Politics of Policy Making”, Jean Erik Lane (ed.), *Bureaucracy and Public Choice*, Sage Publication, London: Sage Publication, 1987, s. 258-261.

²⁰ Gülgün Erdoğan Tosun, *Devlet-Sivil Toplum İlişkisi*, İstanbul: Alfa Yayınları, 2001, s.15-19.

²¹ Şerif Mardin, “Yenileşme Dinamiğinin Temelleri ve Atatürk”, *Türkiye’de Toplum ve Siyaset Makaleler* 1, İstanbul: İletişim Yayınları, 1997, s. 207-210.

²² Peters, 1987, s. 259-262.

²³ Mustafa Sakal, “Siyasal Karar Alma Sürecinde Yer Alan Aktörler ve Roller”, http://www.canaktan.org/ekonomi/anayasal_iktisat/diger_yazilar/sakal-siyasal-karar-alma.pdf (Erişim Tarihi: 09.04.2016).

Bürokrasi

İlk kez 1745 yılında Vincent de Gournay tarafından kullanılan bürokrasi kavramı, ‘bureau’ ve ‘cratie’ kelimelerinin birleşmesinden oluşmuştur. Kavram, bürolarda çalışanların önemli yetkilere sahip olduğu bir yönetim biçimini ifade etmektedir.²⁴ Modern devletlerin ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla kurulan bürokrasi sistemi ve bu bürokrasi yoluyla bürokratlar, profesyonelleşme ile kendi konumlarını da güvenilir hale getirmeye çalışmışlardır. Bu durum bürokratik idaredaki üstünlük kaynağını oluşturmuştur.²⁵

Bürokrasi kavramı, politika ve sosyoloji alanlarında önemli tartışmalara yol açmıştır. Bu tartışmaların en önemlilerinden biri Max Weber’in çalışmalarına konu olmuştur. Weber’in öne sürdüğü hiyerarşi ve ideoloji içerikli çalışması bürokrasi üzerine yapılmış önemli tartışmaları ele alan eserdir. Bürokrasi kavramı bürokratik sistemlere dayanır. Bu sistemler içerisinde devlet, hastaneler, okullar, şirketler, silahlı kuvvetler ve bakanlıklar gibi kurum ve kuruluşlar yer alır.²⁶

Marksist görüşe göre bürokrasi; halktan kopuk, emekçilerin denetiminden uzak ve egemen sınıfların çıkarlarına hizmet etmek amacıyla oluşmuş bir sistem olarak kabul edilir. Ayrıca yüksek memurların yönetiminde olduğu için bu sisteme bürokratizm de demişlerdir. Marksist felsefe anlayışına göre; işçi sınıfı, tarihsel zorunluluk olarak devrim yapacak ve iktidara gelecek. Böylece proletarya diktatörlüğü adı verilen bir denetim mekanizmasıyla devlete hâkim olacaklardır.²⁷

Bu bağlamda Marksist görüş daha çok emekçi kitlelerin devlet yetkisi üzerinde kontrollerini artırmasını ön görmüştür. Dolayısıyla bürokrasinin oluşmasını engellemek için çözüm olarak, devlet yönetimine daha geniş çapta kitlelerin katılmasını ön görmeye çalışmışlardır. Nitekim hem Marksist hem de Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB)’nin kurucusu olan Vladimir Lenin, bu meseleye büyük önem vermiş ve bürokrasinin; sosyalizmin temelini oluşturmaya çalışan toplumlar için en büyük düşmanı

²⁴ Nermin Abadan, *Bürokrasi*, Ankara: Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No: 92-74, 1959, s.8.

²⁵ Hamit Emrah Beriş, *Tek Parti Döneminde Devletçilik*, Ankara: Liberte Yayınları, 2009, s. 81-83.

²⁶ Şerif Mardin, “Atatürk, Bürokrasi ve Rasyonellik”, *Uluslararası Konferans: Atatürkçülük ve Modern Türkiye*, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını No: 582, 22-23 Ekim 1998, s. 55-58.

²⁷ Max Weber, *Bürokrasi ve Otorite*, (çev.) H. Bahadır Akın, Ankara: Adres Yayınları, 2010, s.50-53.

olduğunu belirterek bürokrasinin, sosyalizm için ne denli olumsuz bir durum olduğunu ifade etmeye çalışmıştır.²⁸

Her ne kadar bürokrasi Marksist veya başka görüşlerce eleştirilmiş olsa da devlet düzeninin devamlılığı için önemli bir koşul olmuştur. Bu anlamda Weber bürokrasiyi iki şekilde incelemiş olup patrimonyal bürokrasi ve modern bürokrasi olarak ele almıştır. Patrimonyal bürokrasi daha çok geleneksel toplumların bir özelliği olduğunu, idari işlerde tek bir kişinin etrafında toplandığını ve o kişinin istekleri doğrultusunda kararların alındığını ifade eder. Ancak bu durum modern bürokraside söz konusu olmayıp gayri şahsi bir yapının içinde sistemli bir şekilde işlediğini belirtmektedir.²⁹

Kısaca, modern bürokraside memuriyet bir hiyerarşiye tabi tutulmuştur. Memurlar bütünleşmiş bir kontrol ve disiplin sistemine bağlı olarak belirlenmiştir. Ayrıca memurun görevi tek ve temel işidir. Bu anlamda memuriyet bir kariyer olup kıdem veya liyakat ya da bir altlık-üstlük değerlendirmesine göre belirlenmiştir. Bu nedenle bürokrasi; siyasal karar alma sürecinde önemli bir faktördür. Çünkü yönetsel bir mekanizma olmakla birlikte, hiyerarşik emir komuta halkasının yer aldığı yapılardır. Başka bir ifadeyle bürokrasi; bir toplumda tabandan yukarıya çıktıkça daralan bir yapı içinde örgütlenmiş olan fakat kişisel nitelik taşımayan genel kural ve işleyiş prensiplerine uygun hareket eden kurallar grubudur. Amacı resmi olarak idari işlevlerle olsa da, uygulamada bazen resmi olmayan yöntemlerle de işlev görebilmektedir.³⁰

Jeopolitik

Jeopolitik, siyasi coğrafyadan doğan bir bilim dalıdır. Bu bilim dalı devletlerin ulusal güçlerini ve dış politikadaki tutumlarını belirlemede en önemli faktörlerden biridir. Kavramı iki şekilde ele almak mümkündür. Jeo ve Politik bağlamda. Jeo; yer bilimi, politik ise siyaset bilimi anlamlarını taşır.³¹ Bu anlamda jeopolitik kavramı yer-siyaseti olarak da ifade edilebilir. Jeopolitik terimini ilk önce İsveçli Rudolf Kjellen kullanmıştır. Nitekim Alman jeopolitikacı Karl Ernst Haushofer ise kavramı; içinde yaşadığı coğrafi

²⁸ Peters, *a.g.e.*, s. 261-264.

²⁹ Weber, *a.g.e.*, s.52-55.

³⁰ Cengiz Şavklı, Tülay Aydın, “Atatürk Döneminde Demokrasinin Yeniden Yapılandırılması”, <http://www.atam.gov.tr/wp-content/uploads/002-Cengiz-ve-T%C3%BClay.pdf> s.82-84. (Erişim Tarihi: 09.04.2016).

³¹ Süha Güney, *Siyasi Coğrafya*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, Cilt: 2, Yayın No: 3820, 1993, s.7.

bölgenin ve tarihi gelişmelerin etkisi altında değişmelere maruz kalan devletlerin, üzerinde yaşadığı yer ile olan ilişkisi olarak tanımlar.³²

Ancak jeopolitik ile ilgili birçok tanım mevcuttur. Yapılan tanımların hemen hemen tamamında; devlet, coğrafya, güç, nüfus ve politika gibi kelimelere yer verilmiştir. Bu anlamda jeopolitik; bir milletin veya milletler topluluğunun ya da bir bölgenin, var olan coğrafi platform üzerinde değişen veya değişmeyen unsurların dikkate alınmasıyla güç değerlendirmesinin yapılmasıdır. Başka bir ifadeyle jeopolitik; coğrafi platform üzerinde güç merkezlerini karşılaştırmalı bir şekilde değerlendirmesi, politik ya da siyasi yönden güç ve hedef ilişkisi kurma veya bir devletin güvenlik ve gelişme politikalarının zeminini oluşturmaktır.³³

Jeopolitik unsurlar değişen ve değişmeyen olarak ikiye ayrılır. Değişmeyen unsurlar; devlet veya bölgenin hudutları, işgal edilen alan ile coğrafi karakteri yani ada, kıta, kenar ya da kıta içi devlet olma konumudur. Değişen unsurlar ise devletlerin askeri, siyasi, iktisadi, sosyokültürel, bilimsel ve teknolojik gibi yapılarıdır. Günümüzde değişen unsurların belirlenmesinde diplomatik ilişkiler daha çok ön planda olmaktadır.³⁴ Çünkü devletler birbirleriyle siyasi, ekonomik, askeri, sosyokültürel, ticari vb. gibi ikili ilişkilerin sağlanmasında diplomatik yöntemlere başvurmaktadır. Bu anlamda coğrafi unsurlarla birlikte, ekonomik, siyasi, askeri ve sosyokültürel değerlerin oluşturduğu yapı, hem uluslararası ilişkiler alanındaki diplomatik gelişmeleri hem de devletlerin iç politikalarının belirlenmesinde önemli bir faktör olmuştur.³⁵

DİPLOMASİNİN ORTAYA ÇIKIŞI VE TARİHSEL GELİŞİMİ

İkiye katlanmış kâğıt veya belge anlamına gelen ‘diploma’ Antik Yunan’da ortaya çıkmış olup diğer dillere de geçmiştir. Antik Yunan’da ortaya çıkmasının ve gelişerek yayılmasının birkaç nedeni vardır. Bu nedenlerin başında; devletlerarası ilişkilerin birbirleriyle bağlantılı olmaya başlaması, yakın ilişkiler kuran devletlerin çok sayıda

³² Suat İlhan, “Jeopolitik Kavramı ve Unsurları”, <http://www.21yyte.org/assets/uploads/files/318322%20suat%20ilhan.pdf> s.318. (Erişim Tarihi: 10.04.2016).

³³ Atilla Sandıklı, “Jeopolitik ve Türkiye: Riskler ve Fırsatlar”, *BİLGESAM*, Rapor No: 27, Ocak 2011, s.1-2.

³⁴ Suat İlhan, *Dünya Yeniden Kuruluyor*, İstanbul: Ötüken Yayınları, 1999, s. 19-21.

³⁵ İlhan, *a.g.e.* s.320.

aktörlerden oluşması ve bunları birbirine bağlayan diplomatik ilişkilerin yoğunlaşması gibi etkenlerin geldiği ve diplomasinin gelişimine katkı sağladığı görülmüştür.³⁶

Başka bir ifadeyle diplomasi kavramı, kökeni itibariyle Yunanca'dan türetilmiş olup, 'çift veya iki kat' anlamına gelen "diplos" ya da 'iki yan veya iki taraf' kelimelerinden türetildiği belirtilmektedir.³⁷ Antik Yunan'da kendi yasalarıyla yönetilen siteler bulunurdu. Ancak zaman zaman bu siteler arasında anlaşmazlık hatta çatışmalar da çıkardı. Bu çatışmaların veya anlaşmazlıkların barışçıl bir şekilde çözülmesi için elçiler görevlendirilirdi. Nitekim elçiler gittikleri şehirlerin proksenos'una (konsolosluklar) verilmek amacıyla yanlarında mektup götürürlerdi. Bu mektuplar ise tavsiye niteliği taşıyan ve genellikle sorunların çözümüne ilişkin maddelere dayanan belgelere dayanıyordu.³⁸

Fakat daha önceki elçilerde durum farklıydı. Başka bir ifadeyle eski elçiler, görevlerine ilişkin bilgi ve direktifleri ikiye katlanmış (diploma) bir kâğıt üzerinde yazılı olarak yanlarında taşırlardı. Elçilere yolculuk boyunca ne yapması gerektiğinin içeriğini ve sınırlarını çizen bu direktifler, bir bakıma onlar için rehber konumundaydı. Bu gelişmeler doğrultusunda devletler, aralarındaki sorunların çözülmesi için elçileri aracı olarak görmüş ve sorunların kalıcı olmaması için çaba göstermişlerdir.³⁹

Bu bağlamda diplomasi; devletlerarası ilişkilerde sorunların barışçıl yöntemlerle ve müzakere yoluyla çözülmeye çalışılması veya en genel tanımıyla dış ilişkilerin yürütülme biçimine ilişkin bileşenlerin bütününe denilmektedir.⁴⁰ Antik Yunan tarihi boyunca, çok kısa dönemler haricinde hiçbir güç ya da guruplar birbirlerine karşı herhangi bir egemenlik kuramamıştır. Ancak sistem gereği çok aktörlü bir yapının devam ettiği görülmüştür. Bu gelişmeler doğrultusunda devletlerarası ilk örgütlemeler veya birlikler ortaya çıkmıştır.⁴¹

³⁶ Frank Adcock ve D. J. Mosley, *Diplomacy in Ancient Greece*, London: Thames and Hudson Published, 1975, s. 7-10.

³⁷ Yusuf Çınar, "Diplomasinin Doğuşu ve Gelişimi", (ed.) Arif Behiç Özcan ve Yusuf Çınar, *Uluslararası İlişkilerin Temel Kavramları*, İstanbul: Hükümdar Yayınları, 2014, s.153.

³⁸ Vladimir Potyemkin ve diğerleri, *Uluslararası İlişkiler Tarihi-I*, Atilla Tokatlı (çev.), İstanbul: Evrensel Yayınevi, 2009, s.32-35.

³⁹ Çınar, *a.g.e.*, s.153-154.

⁴⁰ Kürkçüoğlu, *a.g.e.*, s. 310-312.

⁴¹ Hüner Tuncer, "Eski ve Yeni Diplomasi", s. 251-254,

<http://www.politics.ankara.edu.tr/dergi/pdf/37/1/hunertuncer.pdf> Erişim Tarihi: 23.03.2016.

Bu örgütlemeler ise ilk olarak komşu devletlerarasında uygulanmaya başlamıştır. ‘Amphictyonic Lig (Amfitionik lig)’ veya ‘komşular arası diyalog’ olarak da adlandırılan bu örgütlenmeler/birlikler Antik Yunan tarihinde ortaya çıkan sorunların görüşülerek çözüme kavuşturulmaya çalışıldığı yer olarak bilinmektedir. Bu birlikler, Yunan devletleri arasında sürekli olmasa da önemli bir örgütlenmenin ve kurallaşmanın yolunu açtı. Bu durum Yakın Doğu’da ilk defa ortaya çıkmakla birlikte, diplomasinin gelişimi açısından önemli bir adım olduğu da söylenebilir.⁴²

Diplomasinin ortaya çıkışı, her ne kadar Antik Yunan tarihine dayansa da tarihi geçmişinin MÖ 15. yüzyıla dayandığı söylenebilir. Bu anlamda ilk ortaya çıktığı yer Mezopotamya olduğu belirtilmektedir. Mezopotamya ve Yakın Doğu’da MÖ 15. yüzyıl dolaylarında devletlerarası diplomatik ilişkilerin başladığı ve böylece devletlerin birbirlerine gönderdiği elçiler aracılığıyla siyasal ve ekonomik olmak üzere birçok farklı alanlarda anlaşmalar yaptığı bilinmektedir.⁴³ Bu amaç doğrultusunda Harold Nicolson, diplomasinin kökeninde farklı bireylerin yer aldığını bu çerçevede insan guruplarının oluştuğunu ve böylece devletlerarasındaki siyasi ve ekonomik anlaşmaların gerçekleştiğini ifade etmektedir.⁴⁴

***Ad Hoc* Diplomasi Anlayışı**

Nitekim devletlerarası siyasi, ekonomik, dini, kültürel ve tarihsel alanlarda ilişkilerin sıkı bir şekilde olması *ad hoc* (tek yanlı ve süreklilik göstermeyen) denilen diplomasiden sürekli geçiş diplomasisine dönüşmüştür. Ancak diplomasi, 15. yüzyıla kadar *ad hoc* diplomasi türü bir nitelik taşımıştır. Bu diplomasi anlayışı kapsamında herhangi bir devlet tarafından gönderilen elçilerin diplomatik faaliyetleri, sadece belirli bir konu veya konular üzerinde istişare edildikten sonra ülkelerine geri dönmekteydiler. Bu anlamda devletlerarası diplomatik görüşmeler kısa süreli, dar kapsamlı, tek taraflı ve süreklilik göstermeyen bir anlayış doğrultusunda gerçekleşirdi.⁴⁵

Ad hoc diplomasi anlayışı, 15. yüzyıla kadar etkili olmaya başladı. Ancak 15. yüzyıldan itibaren bu diplomasi anlayışı Avrupa’da hızla gerileyerek yerini sürekli

⁴² Erdem, *a.g.e.*, s.9-12.

⁴³ Marc Van De Mieroop, *Antik Yakındoğu’nun Tarihi*, (çev.) Sinem Gül, Ankara: Dost Yayınları, 2006, s. 165-169.

⁴⁴ Harold Nicolson, *The Evolution of Diplomatic Method*, London: Cassell Publishers, 1954, s. 1-4.

⁴⁵ Hüner Tuncer, *Eski ve Yeni Diplomasi*, 2. Baskı, Ankara: Ümit Yayınları, 1995, s. 13-16.

diplomasi anlayışına bıraktı. Avrupa’da etkili olmaya başlayan sürekli diplomasi anlayışı ise, tüm dünyaya 19. yüzyıldan itibaren yayılmaya başladı. Böylece kısa süreli, dar kapsamlı ve geçici diplomasi yerini; uzun süreli, geniş kapsamlı ve sürekli diplomasi anlayışı almış oldu.⁴⁶ Bu anlamda diplomasi, uluslararası ilişkilerin ortaya çıkmasına ve gelişmesine paralel olarak farklı coğrafyalarda ve çeşitli aşamalardan geçerek süreklilik arz eden kurallara bağlanmış ve günümüze kadar devam etmiştir.⁴⁷

Sürekli Diplomasi’ ye Geçiş Süreci

Antik Yunan’ın ardından Roma İmparatorluğu ve Doğu’da mirasçısı olan Bizans İmparatorluğu, diplomasinin gelişmesine önemli katkılarda bulunmuşlardır. Orta Çağ’da özellikle Katolik Kilisesi’nin diplomasiye ilişkin önemli katkısı olmuştur. Ancak diplomasinin asıl etkisi Rönesans dönemi İtalya’sının şehir devletlerinde ortaya çıkmıştır. Bu şehir devletlerinin birbirleriyle olan ilişkilerini düzenli bir şekilde devam ettirebilmek adına kendi aralarında mukim (ikamet eden, oturan, yerleşen) elçilikler kurmuş ve profesyonel bir faaliyet olma yoluna girmişlerdir.⁴⁸

Sürekli diplomasi anlayışı İtalya’da ortaya çıkmış olup, tüm Avrupa devletlerine ve akabinde tüm dünya devletlerine yayılmıştır. 15. yüzyıldan itibaren *ad hoc* diplomasi geleneğinden uzaklaşılarak süreklilik arz eden diplomasi geleneği uygulanmaya başlanmıştır. Bu anlamda süreklilik; devletlerarasındaki diplomatik ilişkilerin belirli bir zaman dilimine veya belli bir döneme tabi tutulmadan, devam eden ve sona ermeyen bir süreç olmasının yanı sıra, daha çok diplomatik faaliyetlerinin yürütülme biçimine ilişkin olmuştur. Bu durum sürekli diplomasi anlayışının benimsenmesiyle gelişme göstermiş ve oluşturulan kurumsallaşma yoluyla diplomatik ilişkilere süreklilik kazandırılmıştır.⁴⁹

Bu bağlamda Matthew Smith Anderson, sürekli diplomasiyi şöyle ifade etmektedir: ‘Diplomatik temsilcilerin başka bir ülkede, ülkesi adına diplomatik faaliyetleri yerine getirmek ve bulunduğu ülke hakkında bilgi edinmek ve ülkesine rapor etmek amacıyla

⁴⁶ Erdem, *a.g.e.*, s.8-9.

⁴⁷ Henry Kissinger, *Diplomasi*, 12.Basım, (çev.) İbrahim H. Kurt, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2014, s.12-15.

⁴⁸ Oral Sander, *Siyasi Tarih: İlk Çağlardan 1918’e*, (21. Baskı), Ankara: İmge Kitabevi, 2011, s.195-197.

⁴⁹ Adam Watson, *Diplomacy: The Dialogue Between States*, London: Routledge Publisher, 1982, s. 99-102.

dikkate değer bir süre için bulunması' olarak belirtir.⁵⁰ Bu temel amaç doğrultusunda tanımda her ne kadar 'dikkate değer bir süre' belirtilmiş olsa da bu süre diplomatik faaliyetleri yürütmekle görevli diplomatlar için kullanılmıştır. Çünkü diplomatlar belirli bir süre için görevlendirilir. Fakat diplomasinin kurumsallaşması bir süre değil, bir süreklilik arz eder.⁵¹

Sürekli diplomasiye geçiş sürecini etkileyen bazı faktörler mevcuttur. Bunlardan siyasal etkileşim, iktisadi boyut, iç ve dış politik faaliyetler, ticari ilişkiler ile sosyokültürel yapı, örnek olarak verilebilir. Bunlardan en önemlisi ise iç ve dış politikanın şekillenmesi olmuştur. Bu nedenle ülkelerin dış siyasetinde diplomatik ilişkiler daha çok önem taşır. 19. yüzyıldan itibaren tüm dünyaya yayılan diplomasi anlayışı, Osmanlı İmparatorluğu'nun da etkilenmesinde büyük bir önem taşımaktadır. Bu nedenle Osmanlı'nın devamı olan Türkiye Cumhuriyeti de 20. yüzyıldan itibaren bu diplomasi anlayışı içerisinde olmuştur.⁵²

OSMANLI İMPARATORLUĞU'NUN TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NE BIRAKTIĞI MİRAS: DİPLOMASİ

Osmanlı İmparatorluğu, kuruluşundan yıkılışına kadar yaklaşık 600 yıllık süreçte sadece askeri ve ekonomik alanı değil aynı zamanda diplomasiyi de iyi kullanabilmiştir. *Ad hoc* diplomasi geleneğini iyi kullanan Osmanlı, daha sonraları sürekli diplomasiye geçiş yapan Avrupa devletlerine nazaran geçte olsa iyi kullanmaya çalışmıştır. 15. yüzyıldan itibaren *ad hoc*' tan sürekli diplomasiye geçiş yapan Avrupa devletleri, bu diplomasi anlayışını tüm dünyaya 19. yüzyılda benimsetmiştir.⁵³

Osmanlı'nın kuruluş ve yükseliş dönemlerinde veya 18. yüzyılda, modern anlamda uygulanan diplomasi geleneğinin olmadığı görülmektedir. Fakat bu durum, Osmanlı'nın diplomasiyi kullanmadığı anlamına gelmemelidir. Çünkü Osmanlı, kurulduğu jeopolitik konumu itibarıyla Bizans İmparatorluğu'na komşuydu. Bu nedenle Bizans'ın ihtiyacı olan paralı askerlik, at yetiştiriciliği ve kölelik müessesesinin Osmanlı'da olması doğal

⁵⁰ Matthew Smith Anderson, *The Rise of Modern Diplomacy*, London and New York: Longman Press, 1993, s. 3-7.

⁵¹ Keith Hamilton and Richard Langhorne, *The Practice of Diplomacy: It's Evolution, Theory and Administration*, London and New York: Routledge Publisher, 1995, s. 8-11.

⁵² Sander, *a.g.e.*, s.195-196.

⁵³ Watson, *a.g.e.*, s. 100-102.

olarak Osmanlı-Bizans ilişkilerinin oluşmasında etkili olmuştur. Bu durum iki imparatorluk arasında diplomatik ilişkilerin başlamasına yol açmıştır. Bundan dolayı Osmanlı kısa süreli, dar kapsamlı, tek taraflı ve süreklilik göstermeyen *ad hoc* türü diplomasiyi kullanmıştır.⁵⁴

Osmanlı, kuruluş ve yükseliş dönemlerinde diplomasiyi daha çok askeri alanda kullanmıştır. Savaşı bir diplomatik yöntem olarak görmüş ve *ad hoc* diplomasi türünden faydalanarak savaşmıştır. Çünkü Osmanlı askeri bakımdan çok güçlüydü ve istediğini savaşı kazanabiliyordu.⁵⁵ Fakat toprak sisteminin değişmesi veya merkezileşmesi gibi nedenlerle başlayan duraklama ve gerileme ile beraber, güçten düşen Osmanlı, Avrupa'dan tehditler almaya başlamıştır. Bu tehditler Osmanlı'nın Avrupa devletleriyle diplomatik ilişkiler kurmasına yol açmış ve devletlerle diplomasi alanında iyi ilişkiler geliştirmeye çalışmıştır. Başka bir ifadeyle Osmanlı, duraklama dönemiyle birlikte askeri gücünü savaştırmak yerine, diplomatik ilişkiler yoluyla diplomasiyi tercih etmiştir.⁵⁶

18. yüzyılda III. Selim döneminde Osmanlı, diplomatik anlamda diğer devletlerle ilişkileri yakından takip etmek, yaşanan gelişmelere ilişkin doğru ve güvenilir bilgi almak ve aynı zamanda Osmanlı'yı Batı'nın dışında bırakmamak adına Avrupa başkentlerinde sürekli elçilikler kurma kararı alarak *ad hoc* diplomasisinden vazgeçmiştir. Böylece sürekli diplomasiye geçiş sağlanmıştır. Osmanlı'nın ilk sürekli elçiliği de 1793 yılında o dönemin başat gücü olması sebebiyle İngiltere'de açılmıştır. Bu elçiliğe de Yusuf Ağâh Efendi ilk sürekli Osmanlı elçisi olarak atanmıştır.⁵⁷

19. yüzyıl Osmanlı için büyük bir kırılma dönemi olmuştur. Osmanlı'nın askeri gücünü kaybetmesi, tımar sisteminin bozulması, ayanlarla senedi ittifakın imzalanması (bu durum Osmanlı'nın içte de başarısız olduğunu gösterir.), 1829'da Yunan ayaklanması ve akabinde bağımsız olması gibi birçok etken, Osmanlı'nın askeri güç unsurundan uzaklaşmasına ve diplomatik ilişkiler aracılığıyla kalan topraklarını korumasına yol

⁵⁴ Bülent Arı, "Early Ottoman Diplomacy: Ad Hoc Period", *Ottoman Diplomacy: Conventional or Unconventional?*, A. Nuri Yurdusev (ed.), Basingstoke: Palgrave Macmillan Publisher, 2004, s. 36-39.

⁵⁵ Alkım Uygunlar, *Osmanlı Devleti'nde Modern Diplomasi ve Murahhaslık Kurumu*, Yayınlanmamış Yüksek

Lisans Tezi, Eskişehir: Osmangazi Üniversitesi, 2007, s. 7.

⁵⁶ Timuçin Kodaman & Ekrem Yaşar Akçay, "Kuruluştan Yıkılışa Kadar Osmanlı Diplomasi Tarihi ve Türkiye'ye Bıraktığı Miras", http://sablonsdu.edu.tr/dergi/sosbilder/dosyalar/22/22_05.pdf s.82, (Erişim Tarihi: 10.04.2016).

⁵⁷ Kodaman & Akçay, *a.g.e.*, s.83.

açmıştır. Böylece Osmanlı diğer devletlerle ilişkilerinde denge politikası sağlamak için diplomasiyi zorunlu bir araç olarak görmeye başlamıştır.⁵⁸ Fakat 20. yüzyılda yaşanan I. Dünya Savaşı, Osmanlı'nın yıkılmasına ve yerine Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasına yol açmıştır. Nitekim Osmanlı yıkılmış olsa da Türkiye, Osmanlı'dan kalan diplomatik mirası devam ettirmeye çalışmıştır.⁵⁹

TÜRKİYE CUMHURİYETİ DİPLOMASİSİ

Türkiye, uzun bir tarihi geçmişi olan köklü bir Osmanlı diplomasisine sahiptir. Osmanlı'nın 600 yıldan fazla varlığını koruması ve birçok savaş ile çatışmalara rağmen varlığını sürdürmesindeki temel etken, güçlü bir diplomasi geleneğine sahip olmasıydı. Osmanlı yıkıldıktan sonra ise bu geleneği Türkiye devam ettirmiştir. Günümüzde Türkiye'nin uyguladığı diplomasi anlayışı Osmanlı diplomasi anlayışıyla büyük bir benzerlik göstermektedir.⁶⁰

Osmanlı'da batılılaşma fikri Batı'da, Batı kültürüyle yetişmiş seçkin tabaka ile gelmiştir. Bu durum Türkiye'de de görülmüştür. Yani Batı'da, Batı tarzında yetişmiş diplomatlar bu işi gerçekleştirmektedir. Bunun yanı sıra Türkiye, diplomatik ilişkiler sebebiyle kendinden zayıf devletler üzerinde ciddi bir baskı oluşturabilmektedir. Türk-Yunan ilişkilerinde söz konusu olan Ege Denizi sorunu buna örnek gösterilebilir. Aynı şey Osmanlı'da da mevcuttu. Osmanlı yükseliş döneminde Osmanlı-Safevi Mücadelesi örnek verilebilir.⁶¹

23 Nisan 1920 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM)'nin açılışından hemen sonraki ay, 2 Mayıs 1920 tarihinde hükümet, Hariciye Vekâletini (Dışişleri Bakanlığı) kurmuştur. Hariciye Vekâleti, öğrenim durumlarına bakılmaksızın az çok yabancı dil bilen kişilerden oluşmaktaydı. Fakat Vekâletin alt birimleri çok olduğundan (siyasi, konsolosluk, evrak ve hukuk gibi alt birimler.) kişiler yetersiz kalıyordu. Dış temsilciliklerin de kurulmasıyla kişilere olan ihtiyaç giderek arttı. TBMM'nin ilk

⁵⁸ Yuluğ Tekin Kurat, "19.yy.'da Rusya'nın Balkanlardaki Panslavizm ve PanOrtodoks Politikası Karşısında

Osmanlı Diplomasisi", İsmail Soysal (ed.), *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1999, s. 172-175.

⁵⁹ Nuri Yurdusev, *a.g.e.*, s. 48-51.

⁶⁰ İlber Ortaylı, *Osmanlı'yı Yeniden Keşfetmek*, (9. Baskı), İstanbul: Timaş Yayınları, 2006, s. 35-42.

⁶¹ Kodaman & Akçay, *a.g.e.*, s.87.

temsilcilikleri; Azerbaycan (Bakü), İtalya (Roma), Gürcistan (Tiflis) ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nde (Moskova) açıldı.⁶²

1920 yılından itibaren Ankara'da diplomatik temsilcilikler açılmıştır. İlk temsilcilik ise SSCB tarafından açılmış ve temsilci gönderilmiştir. Bunu takiben 1921 yılında Gürcistan, Azerbaycan⁶³ ve Afganistan temsilci göndermiştir. 1923 yılında ise Bulgaristan temsilci atamıştır. Avrupa devletlerinden Fransa, Kurtuluş Savaşı boyunca Ankara'da askeri temsilci bulundurmuş diğer Avrupa devletleri ise temsilciliklerini uzun bir süre İstanbul'da tutmuş daha sonra da Ankara'ya taşımışlardır.⁶⁴

29 Ekim 1923 tarihinde kurulan Türkiye Cumhuriyeti, kuruluşundan bu yana Mustafa Kemal Atatürk'ün görüş ve ilkeleri doğrultusunda hareket etmiş ve “Yurtta sulh, cihanda sulh” özdeyişini Türkiye'nin dış politikasında temel hedef olarak benimsemiştir. 1923 ila 1924 yılları itibariyle Cumhuriyetin ilk dış temsilciliklerinde artış görülmüştür. 12 ülkede büyükelçilik, elçilik ve maslahatgüzarlık ile 18 konsolosluk olmak üzere toplamda 30 sayısını bulmuştur. Bu sayı giderek artmış ve 1930 yılında diplomatik temsilciliklerin sayısı 27, Başkonsolosluk ve Konsolosluk sayıları 48'e yükselmiştir.⁶⁵

Amaç diğer ülkelerle olan ilişkileri yakından takip etmek ve herhangi bir savaş karşısında barışçıl yöntemlerle denge politikasını uygulamaya çalışmaktır. Bu temel amaç doğrultusunda Türkiye, II. Dünya Savaşı'na girmekten kaçınmış ve tüm baskılara rağmen dönemin Başbakanı ülkeyi etkin bir diplomasi sayesinde savaşa girmekten engelleyebilmiştir.⁶⁶ Diplomasinin temel amacı da uyuşmazlıkların barışçıl yollarla çözülmesini sağlamak ve bir savaşı önlemektir. Bu nedenle uyuşmazlıklar, diplomatik yollarla çözüme kavuşturulmaya çalışılmış ve Türkiye herhangi bir savaşa girmekten uzak tutulmuştur.⁶⁷

⁶² https://www.tbmm.gov.tr/kultursanat/yayinlar/yayin073/073_00_009.pdf (Erişim Tarihi: 10.04.2016).

⁶³ <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-azerbaycan-siyasi-iliskileri.tr.mfa> (Erişim Tarihi: 11.04.2016).

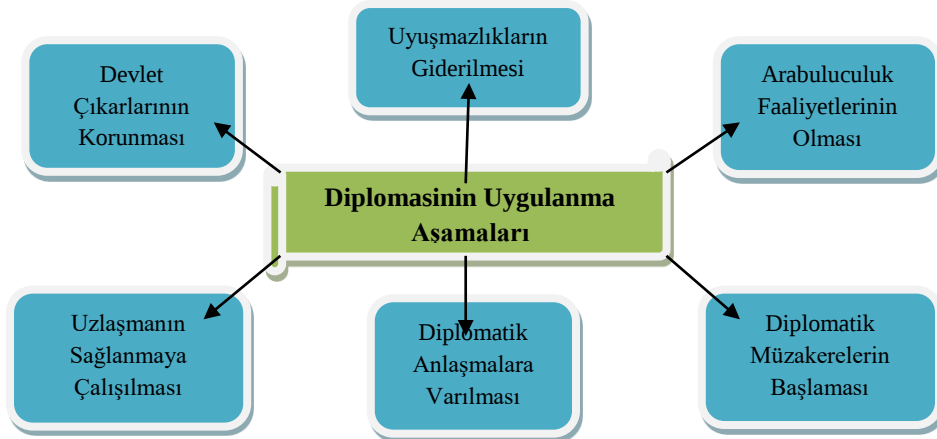
⁶⁴ <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-fransa-siyasi-iliskileri.tr.mfa> (Erişim Tarihi: 15.04.2016).

⁶⁵ <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-cumhuriyeti-disisleri-bakanligi-tarihcesi.tr.mfa> (Erişim Tarihi: 18.04.2016).

⁶⁶ Ahmet Çelik, *İkinci Dünya Savaşı Sürecinde (1939-1945) Muhalif Basın*, Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2011, s.21.

⁶⁷ Rıfat Uçarol, *Siyasi Tarih (1789-1999)*, İstanbul: Filiz Kitabevi, 2000, s. 598.

Şekil I: Uluslararası İlişkilerde Diplomatik Temasların Önemi

ŞEKİL: I: Başarılı Bir Diplomasinin Oluşmasında İzlenmesi Gereken Yollar (Şekil yazar tarafından çizilmiştir.)

Türkiye, dış politika uygulamasında doksan yılı aşkın geçmişiyle önemli bir tecrübe birikimine sahiptir. Dışişleri Bakanlığı'nın iç ve dış teşkilatı, Türkiye bürokrasisinin Silahlı Kuvvetlerle beraber kuralları en disiplinli kurumu arasındadır. Bu durum Türkiye'nin jeopolitik konumunun ve tarihinin gerektirdiği istikrarlı bir dış politika uygulaması olmuştur. Dışişleri Bakanlığı, dış politika uygulamalarında önemli bir zirveye ulaşmış olmakla birlikte savunmacı bir ilkeye de sahiptir. Bu anlamda dışişlerinde çalışan memurlar oluşacak olan herhangi bir meselede o meselenin önceliğine göre hareket etmeye çalışırlar.⁶⁸

Meselenin önceliğine göre yani konuya dâhil olunmadan konu araştırılır ve ona göre hareket edilir. Bu yöndeki araştırmalar büyükelçilikler tarafından yapılır ve uygulamaya konulur. Ancak bu durum uygulanırken dış politikaya değişiklikler de getirebilir. Bu nedenle Dışişleri Bakanlığı dış politikanın hem belirleyicisi hem de uygulayıcısı konumunda olmuştur. Bu amaç doğrultusunda Türkiye'nin dış temsilcilikleri her geçen yıl artış göstermiştir. 1960 yılında 52 Büyükelçilik, 5 Elçilik, 3 Daimi Temsilcilik, 27 Başkonsolosluk ve 2 tane de Konsolosluk açılmıştır.⁶⁹

Fakat sayıları giderek artan dış temsilciliklerin zamanla olumsuz olaylarla karşı karşıya kaldığı görülmüştür. Özellikle 1970'li yıllardan başlayıp 1980'li yıllara kadar devam eden hazin gelişmeler, dış temsilciliklerimizde güvenlik konusunda daha sıkı bir yöntem izleme gerekliliği ortaya çıkarmıştır. 1973'te Los Angeles Başkonsolosumuz ve

⁶⁸ Ali Gevgili, "Türkiye Basını", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt: 1, İstanbul: İletişim Yayınları, 1982, s.117-120.

⁶⁹ <http://www.mfa.gov.tr/konsolosluk-genel.tr.mfa> (Erişim Tarihi: 20.04.2016).

yardımcısının öldürülmesi, 1975'te Viyana Büyükelçimiz Danış Tunalıgil'in şehit edilmesi, 1980'li yılların ortalarına kadar Ermeni terör saldırılarının devam etmesi gibi olaylar sonucunda 5'i Büyükelçi olmak üzere toplamda 39 diplomat şehit olmuştur. Bu nedenle güvenlik konusunda sıkı bir siyaset izlenmeye başlanmıştır.⁷⁰

Nitekim Turgut Özal dönemi dış politika uygulamalarında önemli çalışmalar yürütülmüştür. Özal, dış politikada karşılıklı çalışma ve güven ortamı oluşturmuş ve diplomasi uygulamalarında aktif bir siyaset izlemiştir. Bu dönemde Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne (AB) tam üyelik başvurusunda bulunması, Yunanistan ile ilişkileri düzeltmeye çalışması, SSCB'nin dağılmasıyla Kafkasya ve Orta Asya bölge devletleriyle diplomatik görüşmelere yer vermesi gibi durumlar Özal'ın aktif bir siyaset izlediğini gösterir.⁷¹

Ancak Soğuk Savaş sonrası dönem, Türkiye'nin dış politikasına yoğun bir hareketlilik getirmekle beraber Türkiye, dünya siyasetinde yerini arama arayışlarına girmiş ve bu vesileyle Dışişleri Bakanlığı yoğun bir siyaset izleme içerisinde olmuştur. Özal dönemi sonrası oluşan koalisyon hükümeti (DYP-SHP-ANAP ile Refah Partisi) ise aralarındaki uyuşmazlıklardan dolayı dış politikada zaman zaman istikrarsızlıklar oluşturmuştur. Bu durum Türkiye'nin dünya siyasetindeki yerini sarsmış ve etkinliğini azaltmıştır.⁷²

Bölgesel sorunların da Türkiye diplomasisine zarar verdiği söylenebilir. Yugoslavya'nın parçalanması, Yunanistan ile yaşanan Kardak krizi, Orta Doğu'da yaşanan savaşlar, Avrupa Birliği'nin 1998 Lüksemburg Zirvesi'nde Türkiye adaylığını göz ardı etmesi gibi önemli gelişmeler, Türkiye diplomasisi açısından kırılgan dönemi olmuştur.⁷³ Nitekim Avrupa Birliği ile 1996 yılında yapılan görüşmeler neticesinde gerçekleşen gümrük birliği müzakereleri olumlu bir hava yaratmıştır. Böylece Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattı müzakereleriyle Türkiye diplomasisine 'enerji diplomasisi'

⁷⁰ <http://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakanligi-93-yasinda.tr.mfa> (Erişim Tarihi: 21.04.2016).

⁷¹ Muhittin Ataman, "Özalist Dış Politika: Aktif ve Rasyonel Bir Anlayış", <http://www.bilgidergi.com/uploads/2003Ataman.pdf> (Erişim Tarihi: 21.04.2016).

⁷² Mehmet Gönlübol, *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995)* 9.Baskı, Ankara: Siyasal Kitabevi, 1996, s. 46-49.

⁷³ Murat Yetkin, *Ateş Hattında Aktif Politika: Balkanlar, Kafkaslar ve Ortadoğu Ekseninde Türkiye*, İstanbul: Alan Yayıncılık, 1992, s. 52-57.

kavramı kazandırılmıştır. Bu durum Türkiye'nin enerji konusunda önemli adım atmasına yol açmıştır.⁷⁴

Türkiye, Dicle-Fırat nehirleri üzerinde de yoğun bir diplomasi yürütmüştür. Bu nedenle Suriye ve Irak ülkeleriyle yoğun bir diplomasi trafiğine giren Türkiye, özellikle Fırat nehri meselesinde karşılaşılan sorunların giderilmesi amacıyla diplomatik görüşmelere yoğunluk vermiş ve ilk kez su uzmanları kadrolarını oluşturmuştur. Bu durum Türkiye diplomasisine olumlu bir katkı sağlasa da, en temel sorun olan ve günümüzde halen devam etmekte olan terörizm, Türkiye açısından olumsuz bir diplomasi yaratmıştır.⁷⁵

Türkiye'nin bir diğer diplomasi yoğunluğu ise Kıbrıs Sorunu üzerine olmuştur. Annan Planı⁷⁶nın uygulanmaya çalışılması hem Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) hem de Türkiye tarafından kabul görülmemiştir. Bu nedenle Kıbrıs Sorunu, Türkiye diplomasisinde önemli bir politika oluşturmuştur. 3 Kasım 2002 tarihinde iktidar olan Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti), Kıbrıs konusunda yoğun bir diplomasi yürütmüştür.⁷⁷ Fakat Kıbrıs Sorunu hem çözülememiş hem de Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne (AB) girmesinde büyük bir engel olmuştur. Bu nedenle AB devlet ve hükümet başkanlarının 17 Aralık 2004 tarihli kararını öne sürerek 3 Ekim 2005 tarihinde Türkiye'nin AB'ye katılma müzakerelerinin başlamasını öngörse de Ankara Antlaşması Uyum Protokolü'nün Güney Kıbrıs Rum Kesimi'ne uygulanmadığı gerekçesiyle müzakereleri askıya almıştır. Bu durum günümüzde de Türkiye'nin AB'ye üye olmasında en büyük engeli teşkil etmektedir.⁷⁸

⁷⁴ Muhittin Ataman, "Özalizm: Türkiye'de Yeniden Yapılanma Teşebbüsü", *Liberal Düşünce Dergisi* (19), 2000, s.53-63.

⁷⁵ Ayşegül Kibaroglu, "Fırat-Dicle Havzası Sınıraşan Su Politikalarının Evrimi: İşbirliği için Fırsatlar ve Tehditler", *Ortadoğu Analiz*, Cilt: 4, Sayı: 43, Temmuz 2012, s.73-75.

⁷⁶ Bu plan; Türk ve Rum kesimlerinden oluşan Kıbrıs Adası'nın birleşmesini öngörür. Kısacası Kıbrıs Adası'nın iki devletli bir Ada olmaktan tek devletli bir Ada olmasını planlamaktadır. Birleşmiş Milletler (BM) planıdır. İsmi Anan Planı olmasının nedeni; BM eski Genel Sekreteri Koffi Annan'ın planı ortaya atmasından dolayı kendisinin soy ismi verilmiştir.

⁷⁷ Burak Tangör, "NATO-AB Stratejik Ortaklığı Bağlamında Kıbrıs Sorunu", *Ortadoğu Analiz*, Cilt: 5, Sayı: 51, Mart 2013, s. 91-92.

⁷⁸ Burak Yalım, "Kıbrıs Sorununda Yeni Dönem", <http://www.orsam.org.tr/tr/yazigoster.aspx?ID=762> (Erişim Tarihi: 22.04.2016).

TÜRKİYE CUMHURİYETİ DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI'NIN GÖREV VE SORUMLULUK ALANLARI

Soğuk Savaş sonrası dönemde Türkiye'nin Dışişleri Bakanlığı'nda önemli gelişmeler yaşanmış ve teşkilat şemasında yapısal değişikliklere gidilmiştir. Bu dönemde bağımsızlıklarını yeni kazanan devletlerle beraber dış misyonlarımızın sayısı da artmıştır. Diğer yandan 1990'larda yaşanan olaylar Türkiye'nin bulunduğu bölgesel coğrafyanın değişmesine ve Türkiye'nin de etkilenmesine yol açmıştır. Böylece Türkiye, Dışişleri Bakanlığı'nın görev ve sorumluluk alanlarını genişletmiştir.⁷⁹

07/07/2010 tarihli ve 6004 sayılı kanunun 2. maddesinin 2. fıkrası geniş bir şekilde bakanlığın görev ve yetkilerini sıralamıştır. On yedi alt başlıkta toplanan görev ve sorumluluk alanı, bakanlığın ne kadar çeşitli amaçlara sahip olduğunu ve ne kadar önem arz ettiğini göstermektedir. Bu söylem doğrultusunda Dışişleri Bakanlığı'nın Türkiye'yi; uluslararası ilişkilerde temsil etmek, dış politikayı yürütmek, Türkiye Cumhuriyeti uyruklularının yurtdışındaki haklarını korumak, Hükümeti dış dünyadaki gelişmeler ve değişen şartlar konusunda bilgilendirmek ve Uluslararası kuruluşlarla işbirliğini geliştirmek gibi amaçlar on yedi alt başlıkta toplanmakta olup diplomatik temaslarla Dışişleri Bakanlığı Türkiye'yi yönetmekle görevlidir.⁸⁰

Dışişleri Bakanlığı meslek memurunun bir diğer adı da Türkiye Cumhuriyeti Diplomatıdır. Diplomat; bir devletin dış politikasını yürütmek ve devletin çıkarlarını korumak amacıyla görevlendirilmiş kimselerdir. Başka bir ifadeyle; dış politikayla uğraşan ve ülkesini uluslararası alanda temsil etmekle görevli kimsedir. Vatandaşlarının haklarına ve çıkarlarına uygun olarak yabancı devletlerde ve uluslararası kuruluşlarda temsili olarak bulunan ve Dışişleri Bakanlıklarına bağlı olarak atanan kişidir.⁸¹

Dışişleri Bakanlığına bağlı olarak atanan bu diplomatlar ya da büyükelçiler, temsil ettikleri ülke devlet başkanının imzasını taşıyan bir 'güven mektubu' nu atandıkları ülkenin devlet başkanına özel bir törenle arz eder ve törenden sonra göreve başlar. Büyükelçinin temsil işlevi dışındaki başlıca görev ve sorumlulukları; atandığı ülke ile

⁷⁹ http://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakanligi-teskilat-ve-gorevleri-hakkinda-k_h_k.tr.mfa (Erişim Tarihi: 25.04.2016).

⁸⁰ <http://www.mfa.gov.tr/data/BAKANLIK/mevzuat-2013.pdf> (Erişim Tarihi: 16.04.2016).

⁸¹ Ergun Sav, *Diplomaturka: Bir Diplomat-Yazarın Anıları*, Ankara: Bilgi Yayınevi, 2000, s.12.

kendi ülkesi arasında siyasi, askeri, sosyokültürel, ekonomik ve toplumsal gibi birçok alanda ilişkilerin gelişmesini sağlamaya çalışmasıdır.⁸²

TÜRKİYE CUMHURİYETİ DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI'NIN 21. YÜZYILDAKİ POLİTİKALARI

1924 yılında 39 dış temsilciliğe sahip olan Türkiye, günümüzde 234 misyonla temsil edilmektedir. Bu dış misyonlardan 135'i Büyükelçilik, 13'ü Daimi Temsilcilik, 84'ü Başkonsolosluk, 1'i Konsolosluk Ajanlığı ve 1 tanesi de Ticaret Ofisi olmak üzere toplamda 234 misyonla Türkiye, uluslararası alanda önemli bir yere sahiptir. 3 Kasım 2015 tarihi itibarıyla Dışişleri Bakanlığı'nın merkezinde ve dış teşkilatında 2156 diplomat görev yapmaktadır.⁸³

Türkiye, bulunduğu coğrafi bölgede olmak üzere Atatürk'ün "Yurtta Sulh, Cihanda Sulh" ilkesi doğrultusunda tüm dünyada barışı oluşturmak, istikrara ve refaha katkıda bulunmak amacıyla her geçen gün misyon sayısını artırmaya çalışmaktadır. Bu nedenle Türkiye, 21. yüzyıl dünyasında daha da önemli bir konuma gelmek için çaba göstermektedir.⁸⁴ Bundan hareketle misyon sayısını artırmaktadır. Misyon sayısının artırılması ve burada görev yapacakların alınmasında yüksek düzeyde kriterlerin istendiği görülmektedir. Bu nedenle son yıllarda gelişen genç diplomatlar için meslek içi eğitim, önemli bir olanak haline gelmiştir.⁸⁵

Bunun yanı sıra Dışişleri kurumunun geleneklere bağlı olduğu da söylenebilir. Başka bir ifadeyle Dışişleri; üstlere saygı ve astları yetiştirme ilkeleri çerçevesinde kurum içi dayanışmasını bozmamak, kişisel antipatileri iyi gizlemek ile kurum içi ikili ilişkilerde saygıya önem vermek gibi birçok yazılı olmayan sözlü ve eylemsel kurallara dayanmaktadır. Bu temel ilkeler, barışın ilk önce kurum içinde olması ve sonrasında tüm dünyada uygulanabilmesi amacıyla benimsenmiştir.⁸⁶

⁸² <http://www.mfa.gov.tr/teskilat-yapisi.tr.mfa> (Erişim Tarihi: 27.04.2016).

⁸³ <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-cumhuriyeti-disisleri-bakanligi-tarihcesi.tr.mfa> (Erişim Tarihi: 16.04.2016).

⁸⁴ Temel İskit, *Diplomasi Tarihi, Teorisi, Kurumları ve Uygulaması*, (5. Baskı), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2007, s.483-484.

⁸⁵ Arif Behiç Özcan, "21. Yüzyıl Türk Diplomasisi Üzerine Bir Değerlendirme", *Ortadoğu Analiz*, Cilt: 4, Sayı: 38, Şubat 2012, s. 60-61.

⁸⁶ <http://www.mfa.gov.tr/dis-politika-ve-dis-ekonomik-iliskilerin-yonetimi.tr.mfa> (Erişim Tarihi: 29. 04. 2016).

Son yıllarda yapılan önemli iyileşme ve değişme, Dış Temsilciliklerin eksikliklerini gidermiş değildir. Bu anlamda araç-gereç ve güvenlik donanımları gibi birçok teçhizatlarda eksiklikler mevcuttur. Bu durum Türkiye'nin geniş çaplı bir yayılma gösterdiğini ve her geçen gün Dış Temsilciliklerin arttığını ortaya koymaktadır. Bu temsilciliklerin artışı etkileyen önemli sebeplerden biri de küreselleşmenin hızlı bir şekilde etkisini göstermesidir. Aslında küreselleşmeyle birlikte ülkeler arasında ikili görüşmeler daha hızlı ve etkin olmuştur.⁸⁷

Bu bağlamda özellikle siyasi liderler ve yöneticiler karşılıklı iletişim olanaklarına kavuşmuştur. Bu durum her ne kadar diplomatların etkisini azaltsa da dış ilişkilerde her ülke için diplomatlar önemli bir yere sahiptir. Çünkü diplomatlar bulunduğu ülkelerin siyasi gelişmelerini bire bir izlemekte olup ekonomik, sosyokültürel ve diğer alanlarda aktif bir politika izlemektedirler. Bu durum her ülkenin çıkarları doğrultusunda önemli bir mevki oluşturmaktadır.⁸⁸

Türkiye'nin dış politikasını oluşturan temel çıkarlar ise genel anlamda denge siyaseti ve reel-politik ilkelerin uygulanabilmesi oluşturur. Reel-politik; herhangi bir ideale bağlanmaksızın tamamıyla var olan gerçeklere ve bu gerçeklerin gerçekleşmesine yönelik bir politikanın izlenmesidir. Bu anlamda dış politikayı uygulamaya çalışan Türkiye, tüm bunları göz önünde bulundurarak uluslararası ilişkilerde yerini korumaya çalışmaktadır. Küreselleşmenin etkisiyle kısıtlı görüşmelerin yok olduğu ve iletişim araçlarıyla yoğun görüşmelerin hız kazandığı bir dönemde Türkiye, dış politika konusunda hızlı ve etkili karar alma aşamasına girmiştir.⁸⁹

Bu söylemler doğrultusunda Türkiye diplomasisi, özellikle son birkaç yılda büyük bir dinamizm kazanmıştır. Komşu ülkeler başta olmak üzere Balkanlar, Kafkasya, Orta Doğu, Afrika, Orta Asya, Avrupa, Amerika ve hatta Latin Amerika ülkeleri de olmak üzere neredeyse tüm dünya ülkeleriyle hem siyasi hem de ekonomik ve ticari alanlarda yoğun bir diplomasi yürütmeye çalışmaktadır. Bunların yanı sıra Türkiye, iki yıl

⁸⁷ <http://www.mfa.gov.tr/kamu-kurum-ve-kuruluslarinin-yurtdisi-teskilati-hakinda-kanun-hukmunde-kararname.tr.mfa> (Erişim Tarihi: 01. 05. 2016).

⁸⁸ Özcan, *a.g.e.*, s.61-62.

⁸⁹ Orhan Karaoğlu, “21. Yüzyıl Türk Dış Politikasında Orta Doğu ve Türkiye-Suriye Arasında Gelişen İlişkiler

ve Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi Dönemi”, <http://www.orsam.org.tr/tr/yazigoster.aspx?ID=691> (Erişim Tarihi: 05.05.2016).

sürdürdüğü Güvenlik Konseyi Geçici üyeliğindeki faaliyetleriyle Birleşmiş Milletler Teşkilatında (BM) saygınlığını da artırabilmiştir.⁹⁰

21. yüzyılda Türkiye, diplomasi konusunda oldukça aktif bir siyaset izlemiştir. İslam Konferansı Teşkilatı Genel Sekreterliği, Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi Başkanlığı gibi yerlerde Türkiye'nin görev alması hem ulusal hem de uluslararası ilişkiler alanında önemli bir itibar elde ettiği görülmüştür.⁹¹ Türkiye'nin demokratikleşmeye daha çok önem vermesi, diplomasinin daha geniş yankı bulmasına yön vermiştir. Nitekim 2000 yılından bu yana Türkiye'nin dışişlerinde önemli değişimlerin olduğu ve bu değişimlerle beraber yoğun bir diplomasi trafiği yaşandığı ve yaşanmakta olduğu görülmektedir.⁹²

SONUÇ

Devletlerarasındaki en iyi iletişim yöntemi şüphesiz diplomasıdır. Diplomasi, askeri güce dayandırılmadan ılımlı/barışçıl söylemler doğrultusunda gerekli tüm çabanın gösterilmesiyle ikili ilişkilerin sağlanmasını öngörmektedir. Dünya coğrafyasında yeni devletlerin artması ile diplomasi ağında da geniş bir alan söz konusu olmuştur. Özellikle II. Dünya Savaşı'ndan ve Soğuk Savaş sonrası dönemde ortaya çıkan yeni devletlerle olan ikili ilişkiler, dünya politikasında önemli bir yer edinmiştir. Bu durum Orta Asya devletleri başta olmak üzere Kafkasya ve Balkanlar da dâhil dünyanın birçok coğrafyasında görülmüştür.

Böylece diplomasi trafiği ülkeler arasındaki kargaşayı artırmaktan çok azaltmaya ve bir savaşın çıkmasından çok barışın sağlanmasına yönelik adımlarla gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Başka bir söylemle diplomasideki temel amaç devletlerarasındaki anlaşmazlıkların giderilmesine yönelik olmuştur. Bundan dolayı diplomasi; ortaya çıkan yeni devletlerle başka devletlerarasındaki düzeni oluşturma, güçler dengesini sağlama, askeri güçten uzaklaşma ve ulus-devlet arasındaki anlaşmazlıkların müzakereler yoluyla masaya yatırılmasını öngörmesidir.

Bu gelişmeler ışığında Türkiye, özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemden itibaren Orta Asya devletleri, Balkanlar ve Kafkaslar olmak üzere Orta Doğu ülkeleriyle de yoğun

⁹⁰ <http://www.mfa.gov.tr/birlesmis-milletler-teskilati-ve-turkiye.tr.mfa> (Erişim Tarihi: 11.05.2016).

⁹¹ <http://www.mfa.gov.tr/islam-isbirligi-teskilati.tr.mfa> (Erişim Tarihi: 12.05.2016).

⁹² <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-cumhuriyeti-disisleri-bakanligi-tarihcesi.tr.mfa> (Erişim Tarihi: 15.05.2016).

bir bölgesel diplomasi trafiğine girmiştir. 2000 yılından sonra ise Afrika, Latin Amerika ve Uzak Doğu ülkeleriyle de yakın ilişkiler içerisinde girerek diplomasi yoğunluğunu daha da genişletmeye çalışmıştır. Türkiye'nin tüm bu çabaları, barışçıl bir politika izlediğini, ikili ilişkilerde sorunsuz bir politikaya önem verdiğini ve anlaşmazlıklardan anlaşmalara öncelik verdiğini göstermektedir.

Nitekim Türkiye diplomasi trafiğini olumlu yönden sürdürmeye çalışırken son yıllarda ortaya çıkan olaylar Türkiye diplomasisini olumsuz etkilemiştir. Arap Baharının yaşanması, Suriye iç savaşının uzun sürmesi, Türkiye-Rusya arasında bazı krizlerin (uçak krizi gibi) yaşanması vb. gibi birçok olayların çıkması, Türkiye'nin diplomasi ağını olumsuz yönden etkilemiştir. Rusya ve Suriye politikalarında yaşanan sorunlar, Türkiye'nin diplomasisini olumsuz etkilemiş olsa da, bu durum, Rusya ile Suriye arasında sınırlı kaldığı söylenebilir. Çünkü Türkiye'nin diplomatik temasları sadece bu ülkeler üzerine kurulu değildir. Her geçen gün farklı ülkelerle farklı coğrafyalarda daha da çok artmaktadır. 23-24 Mayıs 2016 tarihinde İstanbul'da gerçekleşen ve tarihteki ilk Dünya İnsani Zirvesi olarak bilinen bu zirveye yaklaşık 60 Devlet ve Hükümet Başkanı olmak üzere 173 ülke ve 10 binin üzerinde katılımcının iştirak etmesi, Türkiye'nin nasıl yoğun bir diplomasi trafiği içerisinde olduğunu göstermiştir.

Sonuç itibarıyla Türkiye, her şeyden önce diplomatik ilişkilere önem vermeye çalışmaktadır. Böylelikle diplomatik ilişkiler yoluyla bir savaşın çıkmasını engellemeye çalışmakta ve barışçıl bir ortam oluşturmaya gayret göstermektedir. Kısacası Mustafa Kemal Atatürk'ün, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunda ifade ettiği gibi, “Yurtta Sulh, Cihanda Sulh” anlayışının günümüzde de devam etmeye çalışıldığı söylenebilir.

KAYNAKÇA

- ABADAN, Nermin, *Bürokrasi*, Ankara: Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No: 92-74, 1959.
- ADCOCK, Frank ve MOSLEY, D. J., *Diplomacy in Ancient Greece*, London: Thames and Hudson Published, 1975.
- ANDERSON, M. S., *The Rise of Modern Diplomacy*, London and New York: Longman Press, 1993.
- ARENDT, Hannah, *Şiddet Üzerine Seçme Eserler 6*, çev. Bülent Peker, İstanbul: İletişim Yayınları, 2003.
- ARI, Bülent, "Early Ottoman Diplomacy: Ad Hoc Period", *Ottoman Diplomacy: Conventional or Unconventional?*, A. Nuri Yurdusev (ed.), Basingstoke: Palgrave Macmillan Publisher, 2004.
- ATAMAN, Muhittin, "Özalizm: Türkiye'de Yeniden Yapılanma Teşebbüsü", *Liberal Düşünce Dergisi* (19), 2000.
- ATEŞ, Toktamış, *Siyasal Tarih* (3. Baskı), İstanbul: Der Yayınları, 1994.
- BEAULAC, Stephane, "The Westphalian Model in Defining International Law: Challenging the Myth", *Australian Journal of Legal History*, Vol. 7, 2004.
- BERİŞ, Hamit Emrah, *Tek Parti Döneminde Devletçilik*, Ankara: Liberte Yayınları, 2009.
- ÇELİK, Ahmet, *İkinci Dünya Savaşı Sürecinde (1939-1945) Muhalif Basın*, Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2011.
- ÇINAR, Yusuf, "Diplomasinin Doğuşu ve Gelişimi", Arif Behiç Özcan, Yusuf Çınar (ed.), *Uluslararası İlişkilerin Temel Kavramları*, İstanbul: Hükümdar Yayınları, 2014.
- ERDEM, Gökhan, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Sürekli Diplomasi 'ye Geçiş Süreci*, Doktora Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi, 2008.
- ERYILMAZ, Bilal, *Bürokrasi ve Siyaset-Bürokratik Devletten Etkin Yönetime*, İstanbul: Alfa Yayınları, 2002.
- GEVGİLİ, Ali, "Türkiye Basını", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt: 1, İstanbul: İletişim Yayınları, 1982.
- GIDDENS, Anthony, *Ulus Devlet ve Şiddet*, çev. Cumhur Atay, İstanbul: Devin Yayınları, 2005.
- GÖNLÜBOL, Mehmet, *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995)* 9.Baskı, Ankara: Siyasal Kitabevi, 1996.
- GÜNEY, Süha, *Siyasi Coğrafya*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, Cilt: 2, Yayın No: 3820, 1993.
- HAMILTON, Keith and LANGHORNE Richard, *The Practice of Diplomacy: It's Evolution, Theory and Administration*, London and New York: Routledge Publisher, 1995.
- İLHAN, Suat, *Dünya Yeniden Kuruluyor*, İstanbul: Ötüken Yayınları, 1999.
- İPLİKÇİOĞLU, Bülent, *Eski Çağ Tarihinin Ana Hatları*, İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayınları, 1990.
- İSKİT, Temel, *Diplomasi Tarihi, Teorisi, Kurumları ve Uygulaması*, (5. Baskı), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2007.
- KISSINGER, Henry, *Diplomasi*, (12.Basım) çev. İbrahim H. Kurt, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2014.

KİBAROĞLU, Ayşegül, “Fırat-Dicle Havzası Sınırşan Su Politikalarının Evrimi: İşbirliği için Fırsatlar ve Tehditler”, *Ortadoğu Analiz*, Cilt: 4, Sayı: 43, Temmuz 2012.

KURAT, Yuluğ Tekin, “19. yy.’da Rusya’nın Balkanlardaki Panslavizm ve PanOrtodoks Politikası Karşısında Osmanlı Diplomasisi”, İsmail Soysal (ed.), *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1999.

KÜRKÇÜOĞLU, Ömer, “‘Dış Politika Nedir?’ Türkiye’deki Dünü ve Bugünü”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt 35, Sayı 1-4, (Ocak-Aralık) 1980.

MARDİN, Şerif, “Atatürk, Bürokrasi ve Rasyonellik”, *Uluslararası Konferans: Atatürkçülük ve Modern Türkiye*, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını No: 582, 22 Ekim 1998.

MARDİN, Şerif, “Yenileşme Dinamiğinin Temelleri ve Atatürk”, *Türkiye’de Toplum ve Siyaset Makaleler 1*, İstanbul: İletişim Yayınları, 1997.

MALONE, Gifford, *Political Advocacy and Cultural Communications: Organising the Nation’s Public Diplomacy*, Lanheim: University of America, 1988.

MIEROOP, Marc Van De, *Antik Yakındoğu’nun Tarihi*, Sinem Gül (çev.), Ankara: Dost Yayınları, 2006.

NICOLSON, Harold, *The Evolution of Diplomatic Method*, London: Cassell Publishers, 1954.

ORTAYLI, İlber, *Osmanlı’yı Yeniden Keşfetmek*, (9. Baskı), İstanbul: Timaş Yayınları, 2006.

ÖZCAN, Arif Behiç, “21. Yüzyıl Türk Diplomasisi Üzerine Bir Değerlendirme”, *Ortadoğu Analiz*, Cilt: 4, Sayı: 38, Şubat 2012.

ÖZLÜK, Erdem, *Uluslararası İlişkilerde Devlet: Tanım, Teori ve Devlet İstisnacılığı*, Konya: Çizgi Kitabevi, 2014.

PETERS, B. Guy, “Politicians and Bureaucrats in the Politics of Policy Making”, Jean Erik Lane (ed.), *Bureaucracy and Public Choice*, Sage Publication, London: Sage Publication, 1987.

POGGI, Gianfranco, *Modern Devletin Gelişimi: Sosyolojik Bir Yaklaşım*, çev. Şule Kut & Binnaz Toprak, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2001.

POGGI, Gianfranco, *Devlet: Doğası, Gelişimi ve Geleceği*, çev. Aysun Babacan, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2007.

POTYEMKİN, Vladimir ve diğerleri, *Uluslararası İlişkiler Tarihi-I*, Atilla Tokatlı (çev.), İstanbul: Evrensel Yayınevi, 2009.

SANDER, Oral, *Siyasi Tarih: İlk Çağlardan 1918’e*, (21. Baskı), Ankara: İmge Kitabevi, 2011.

SANDIKLI, Atilla, “Jeopolitik ve Türkiye: Riskler ve Fırsatlar”, *BİLGESAM*, Rapor No: 27, Ocak 2011.

SAV, Ergun, *Diplomaturka: Bir Diplomat-Yazarın Anıları*, Ankara: Bilgi Yayınevi, 2000.

TANGÖR, Burak, “NATO-AB Stratejik Ortaklığı Bağlamında Kıbrıs Sorunu”, *Ortadoğu Analiz*, Cilt: 5, Sayı: 51, Mart 2013.

TESCHKE, Benno, *The Myth of 1648: Class, Geopolitics and the Making of Modern International Relations*, London: Verso, 2003.

TOSUN, Gülgün Erdoğan, *Devlet-Sivil Toplum İlişkisi*, İstanbul: Alfa Yayınları, 2001.

TOURAINÉ, Alain, *Modernliğin Eleştirisi*, çev. Hülya Tufan, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1994.

TUNCER, Hüner, *Eski ve Yeni Diplomasi*, 2. Baskı, Ankara: Ümit Yayınları, 1995.

UÇAROL, Rıfat, *Siyasi Tarih (1789-1999)*, İstanbul: Filiz Kitapevi, 2000.

UYGUNLAR, Alkım, *Osmanlı Devleti'nde Modern Diplomasi ve Murahhaslık Kurumu*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir: Osmangazi Üniversitesi, 2007.

WATSON, Adam, *Diplomacy: The Dialogue Between States*, London: Routledge Publisher, 1982.

WEBER, Max, *Bürokrasi ve Otorite*, çev. H. Bahadır Akın, Ankara: Adres Yayınları, 2010.

YETKİN, Murat, *Ateş Hattında Aktif Politika: Balkanlar, Kafkaslar ve Ortadoğu Ekseninde Türkiye*, İstanbul: Alan Yayıncılık, 1992.

YURDUSEV, Nuri, “Osmanlı Mirası ve Türk Dış Politikası Üzerine”, Osman Bahadır Dinçer, Habibe Özdal, Hacı Necefoğlu (ed.), *Yeni Dönemde Türk Dış Politikası Uluslararası IV. Türk Dış Politikası Sempozyumu Tebliğleri*, Ankara: USAK Yayınları, 2010.

İnternet Kaynakları

ATAMAN, Muhittin, “Özalist Dış Politika: Aktif ve Rasyonel Bir Anlayış”, <http://www.bilgidergi.com/uploads/2003Ataman.pdf> Erişim Tarihi: 21.04.2016.

AYDIN, Mustafa, “Uluslararası İlişkilerde Yaklaşım, Teori ve Analiz”, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/476/5499.pdf> Erişim Tarihi: 25.04.2016.

İLHAN, Suat, “Jeopolitik Kavramı ve Unsurları”, <http://www.21yyte.org/assets/uploads/files/318322%20suat%20ilhan.pdf> Erişim Tarihi: 10.04.2016.

KARAOĞLU, Orhan, “21. Yüzyıl Türk Dış Politikasında Orta Doğu ve Türkiye-Suriye Arasında Gelişen İlişkiler ve Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi Dönemi”, <http://www.orsam.org.tr/tr/yazigoster.aspx?ID=691> Erişim Tarihi: 05.05.2016.

KODAMAN, Timuçin & AKÇAY, Ekrem Yaşar, “Kuruluştan Yıkılışa Kadar Osmanlı Diplomasi Tarihi ve Türkiye'ye Bıraktığı Miras”, http://sablonsdu.edu.tr/dergi/sosbilder/dosyalar/22/22_05.pdf Erişim Tarihi: 10.04.2016.

SAKAL, Mustafa, “Siyasal Karar Alma Sürecinde Yer Alan Aktörler ve Roller”, http://www.canaktan.org/ekonomi/anayasal_iktisat/diger_yazilar/sakal-siyasal-karar-alma.pdf Erişim Tarihi: 09.04.2016.

ŞAVKILI, Cengiz, Tülay Aydın, “Atatürk Döneminde Demokrasinin Yeniden Yapılandırılması”, <http://www.atam.gov.tr/wp-content/uploads/002-Cengiz-ve-T%C3%BClay.pdf> Erişim Tarihi: 09.04.2016.

TUNCER, Hüner, “Eski ve Yeni Diplomasi”, <http://www.politics.ankara.edu.tr/dergi/pdf/37/1/hunertuncer.pdf> Erişim Tarihi: 23.03.2016.

YALIM, Burak, “Kıbrıs Sorununda Yeni Dönem”, <http://www.orsam.org.tr/tr/yazigoster.aspx?ID=762> Erişim Tarihi: 22.04.2016.

https://www.tbmm.gov.tr/kultursanat/yayinlar/yayin073/073_00_009.pdf Erişim Tarihi: 10.04.2016.

<http://www.mfa.gov.tr/turkiye-azerbaycan-siyasi-iliskileri.tr.mfa> Erişim Tarihi: 11.04.2016.

<http://www.mfa.gov.tr/turkiye-fransa-siyasi-iliskileri.tr.mfa> Erişim Tarihi: 15.04.2016.

<http://www.mfa.gov.tr/data/BAKANLIK/mevzuat-2013.pdf> Erişim Tarihi: 16.04.2016.

<http://www.mfa.gov.tr/turkiye-cumhuriyeti-disisleri-bakanligi-tarihcesi.tr.mfa> Erişim Tarihi: 16.04.2016.

<http://www.mfa.gov.tr/turkiye-cumhuriyeti-disisleri-bakanligi-tarihcesi.tr.mfa> Erişim Tarihi: 18.04.2016.

<http://www.mfa.gov.tr/konsolosluk-genel.tr.mfa> Erişim Tarihi: 20.04.2016.

<http://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakanligi-93-yasinda.tr.mfa> Erişim Tarihi: 21.04.2016.

http://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakanligi-teskilat-ve-gorevleri-hakkinda-k_h_k.tr.mfa Erişim Tarihi: 25.04.2016.

http://www.mfa.gov.tr/teskilat-yapisi_.tr.mfa Erişim Tarihi: 27.04.2016.

<http://www.mfa.gov.tr/dis-politika-ve-dis-ekonomik-iliskilerin-yonetimi.tr.mfa> Erişim Tarihi: 29.04.2016.

<http://www.mfa.gov.tr/kamu-kurum-ve-kuruluslarinin-yurtdisi-teskilati-hakkinda-kanunhukmunde-kararname.tr.mfa> Erişim Tarihi: 01.05.2016.

<http://www.mfa.gov.tr/birlesmis-milletler-teskilati-ve-turkiye.tr.mfa> Erişim Tarihi: 11.05.2016.

<http://www.mfa.gov.tr/islam-isbirligi-teskilati.tr.mfa> Erişim Tarihi: 12.05.2016.

<http://www.mfa.gov.tr/turkiye-cumhuriyeti-disisleri-bakanligi-tarihcesi.tr.mfa> Erişim Tarihi: 15.05.2016.